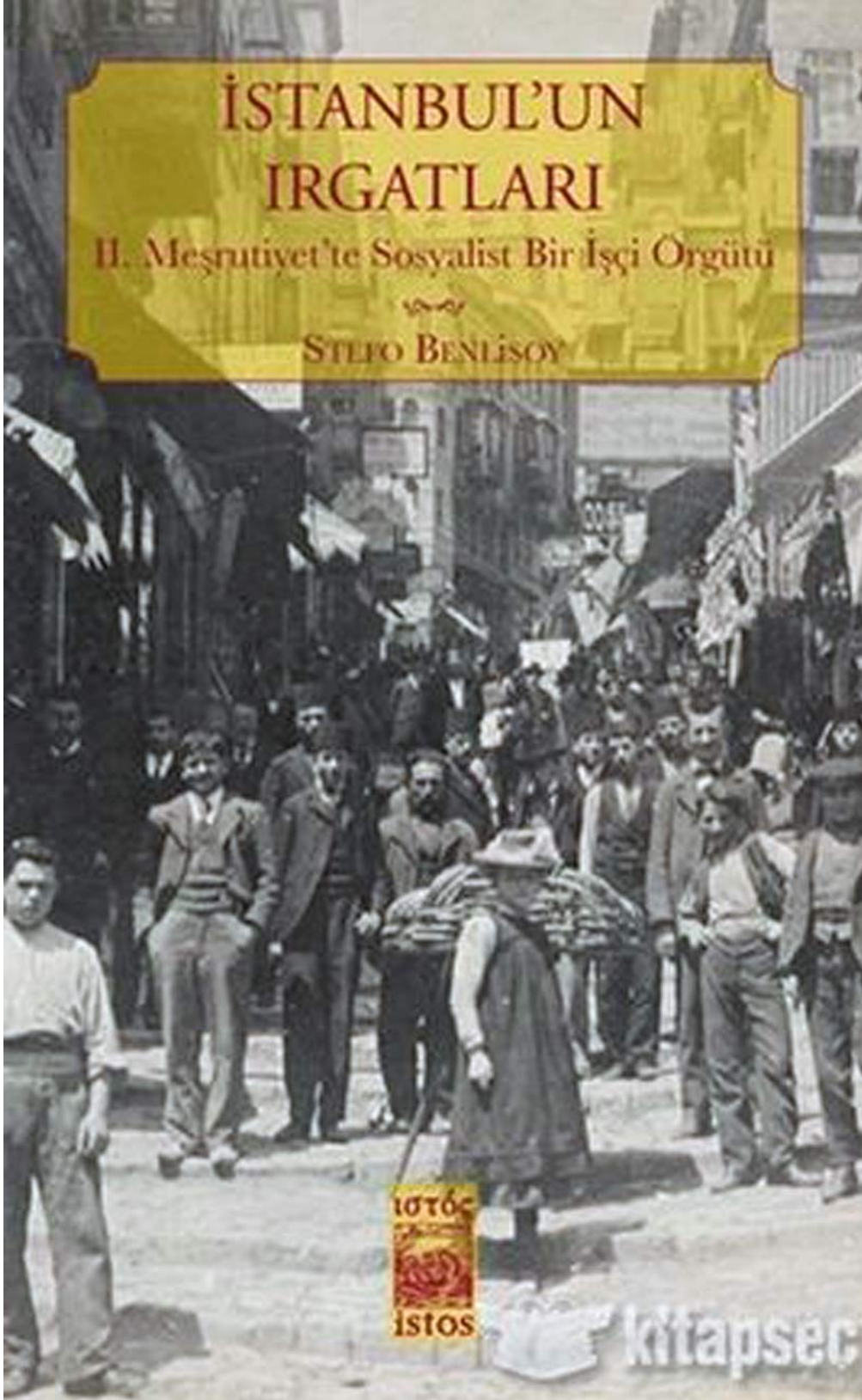

Nesi Altaras: Kitap Yorumu: İstanbul'un Irgatları

Posted on 08/01/2020

Türkiye işçileri, Ermeniler, Yahudiler, Rumlar, ve Türkler, elinizi verin, iş kollarınızdaki sendikalarda sosyalistçe birleşin. (Ergatis Temmuz 1910)

Bugün 'normal' hatta 'hakkımız' olarak gördüğümüz hafta sonu tatili, sekiz saatlik iş günü, çocuk işçiliğın yasaklanması gibi birçok kurum ve anlayış aslında zorla ve son yüz senede elde edilmiş kazanımlardır. Dünyanın her köşesinde olduğu gibi Osmanlı işçileri de bu hakları elde etmek için sendikalarda ve sosyalist kurumlarda örgütlenmiş ve grevler yapmıştır. Ancak maalesef Osmanlı tarih yazımında geç Osmanlı işçi hareketi ve sosyalist hareket unutulmuş veya unutturulmuştur. Stefo Benlisoy'un 2018'de İstos Yayınları'ndan çıkan İstanbul'un Irgatları: II. Meşrutiyet'te Sosyalist Bir İşçi Örgütü adlı çalışması işte bu unutturulmuş tarihin İstanbul'daki aktörlerini, fikirlerini ve aksiyonlarını dönemin sosyalist gazetelerinden Ergatis'e odaklanarak gün yüzüne çıkarıyor. Bunu yaparken farklı ulusal işçi hareketlerinin tarihinde Bulgaristan, Yunanistan sosyalizminin öncülüğü olan hareketi tarihsel bağlama yerleştiriyor ve Osmanlı sosyalizminin gerçekliğini ortaya koyuyor.

Avrupa'da yayılan sosyalist fikirler, özellikle Marks'tan sonra Balkan Osmanlı'da ve ardından imparatorluğun farklı köşelerinde yankı uyandırıyor. Batı Avrupa'dan İstanbul'a doğru hareket eden sosyalist fikirlerin fiziksel yakınlık ve Avrupa dillerini bilmeleri sayesinde önce Bosna, Bulgaristan ve Trakya'nın büyük şehirlerinde, ardından tabii olarak imparatorluk başkenti İstanbul'da, en ağırlıklı olarak Rumlar ve ardından Yahudiler ve Ermeniler arasında yayılmıştır. Benlisoy'un okuruna açıkça gösterdiği Selanik ve İstanbul gibi hızla sanayileşen ve bu şekilde kapitalistleşen Osmanlı şehirlerinde işçi sınıfı çok kültürlü ve çok dilliydi. Yunanistan tarafından ilhak edilene kadar nüfusunun neredeyse yarısı Yahudilerden oluşan Selanik'te sosyalist sendikal örgütlenme bu toplumdaki Avraam Benaroya liderliğindeydi ve ulusal örgütlerin bir konfederasyonu olarak planlanmıştı. Farklı ulusal işçi grupları bir araya geliyor ve Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu'nu oluşturuyordu. Benaroya bu modeli sadece şehir örgütlenmesi için değil, çok kimlikli bir Osmanlı demokrasisi için de öngörüyordu.

Benlisoy'un asıl odağı olan Türkiye Sosyalist Merkezi adlı örgüt ağırlıklı olarak İstanbul'da işçi sınıfının bel kemiğini oluşturan Rumlardan oluşuyordu. TSM de çok kimlikli yapının farkında bir Osmanlılık güdüyor ancak konfedere örgütlenmek yerine tek bir yönetimi tercih ediyordu. TSM'nin 11 kişilik yönetiminde 4 Rum, 1 Yahudi, 2 Ermeni, 2 Bulgar ve 2 Türk vardı. Öyle ki İstanbul'un ve Türkiye'nin ilk 1 Mayıs'ı için yüzlerce işçi toplandığında kadın ve erkek işçiler tarafından grevden kadının toplumsal konumuna Türkçe, Ermenice, Ladino ve Yunanca konuşmalar yapılmıştı (Benlisoy 34). Benlisoy'un birincil kaynağı olan Ergatis gazetesi TSM'nin yayın organıydı: gazete halk Yunancasında (dimotik) ve Ekim 1910 itibarıyla El Laborador adıyla Ladino olarak yayınlanıyordu (Benlisoy 20, 44). El Laborador'un yayın kurulu Saoul, Vitali ve Tevfik Nureddin'den oluşuyordu ve Benaroya'nın Selanik'teki yayını ile işbirliği içindeydi. Böylece işçi hareketini ilgilendiren, sosyalist hareketin amaçlarını basit bir dille işçilere yaymaya çalışan bu yayın sadece bir ulusal grupta sınırlanmıyordu.

Selanik sosyalist lider Avraam Benaroya

Konfedere yapılanmayarak birleşik bir Osmanlıcı anlayışa sahip olan TSM sosyalizmi Yunan, Bulgar ve Ermeni milliyetçilerinin sinirine hedef oluyor. Ergatis işçi sınıfına dilsel ve dinsel sınırların kapitalistler tarafından sınıfı bölmek için kullanıldığını, konu çıkara geldiğinde patronların ortak dil veya din umursamaksızın kendi kazançlarını seçeceğini anlatıyor. Merkezin adının Türkiye oluşu da Cumhuriyet öncesi dönemde farklı kimliklerden Osmanlı vatandaşlarının 'Türkiye' kavramı üzerinde birleştiklerini, kendilerini bu şekilde gördüklerini, belki de bir proto-Türkiyeli fikrini düşündürüyor.

1910 yılındaki grev dalgasında TSM ve Ergatis etkin rol oynuyor çünkü bu örgüt sadece eğitimlilerin sosyalizmden bahsettiği bir kulüp veya işçilere ders öğrettiği bir Leninist yayın değil: İşçilerin günlük sorunlarıyla, çalışma saatleri ve koşullarıyla ilgili ve farklı sektörlerde sendikalaşma hareketinde öncü konumda. TSM terzi işçilerinin, şemsiye işçilerinin, madencilerin, ceket işçilerinin, tütün işçilerinin sendikalaşma ve grevle hak kazanmasında liderlik ediyor. Bu sektörlerin bazılarında işçiler ağırlıklı olarak Rum, bazılarında Yahudi ve neredeyse tüm dilsel gruplardan işçiler var. Sektörlerin bazılarında patronlar ağırlıklı olarak Rum veya Ermeni, ancak bu sosyalist TSM'nin patronlara karşı pozisyonunu değiştirmiyor. Eski İstanbul nostaljisinde sıklıkla Bomontiler'in fabrikası veya sermayedar başka Ermeni veya Rum hatırlanırken onların altında çalışan yüzlerce işçi Ermeni, Rum, Bulgar, Yahudi unutuluyor. Bu unutmama hem 'azınlıklar zengindir' gibi ırkçı fikirlerden hem de 'azınlıkların' işçi sınıfında ağırlıklı olamayacak kadar küçük olduğu yanılığısından kaynaklanıyor. Benlisoy'un çalışması iki yanlış da düzeltir nitelikte.

Benlisoy'un çizdiği çerçeve okura 1908-1913 dönemindeki siyasi ortamın alışılmış resmi tarihten oldukça farklı olduğunu gösteriyor. İmparatorluğun sona ereceğini öngörmek bir yana, İstanbul'da sosyalist işçi örgütlenmesinin odağındaki Rum, Yahudi, Bulgar, Ermeni, Türk, Kürt ve Araplar Osmanlı vatandaşı olma fikrinin ve bu vatandaşlığın garanti ettiği haklar üzerine tartışma gerekliliğinin farkındalar. 1908'de anayasanın geri dönüşünü kutlayan sosyalistler kendilerini hem patron hem de devlet kurumlarına karşı Osmanlı

anayasasının örgütlenme ve cemiyet kurma hakları ile savunuyor. İstibdat döneminin hemen ardından yayım hayatına başlayan Ergatis Meclis-i Mebusan'daki gündemi takip ediyor, parti ve mebusların duruşlarını bazen sertçe eleştiriyor. Almanya'da, Fransa'da veya İngiltere'de aynı dönemde görülen siyasal akımları (liberaller, milliyetçiler, sosyalistler), basında eleştiri tarzını, sendikalaşma ve grev şeklini, programlı sosyal demokratik reformist ve anarko-sendikalist oluşumları Benlisoy'un Ergatis aracılığıyla açtığı pencereden görebiliyoruz. Kitabının en başında belirttiği gibi Benlisoy Osmanlı'da 1914'ten itibaren gerçekleşen hiçbir şeyin kaçınılmaz olmadığını, tersine Osmanlı halkının o tarihten günümüze yaşadıklarının bir alternatifi için çalışan kalabalık bir grup olduğunu başarıyla okura gösteriyor. Okura 'ne olabilirdi?' sorusunu düşündürüyor ve determinist bir tarih anlayışının hatasını ortaya koyuyor.

Benlisoy feminizmden Yunanca dil siyasetine, ruhban sınıfı eleştirisinden Venizelizm'e Osmanlı'nın merkezindeki işçilerin, özellikle Rum işçilerin, birçok konusuna kısa ve okunaklı bir kitapta topluyor. İstanbul'un Irgatları'ndaki en belirgin eksiklik ise detaylı bir dizin. Yahudilerin İstanbul işçi sınıfındaki hatırı sayılır varlığı ve sosyalist-sendikal hareketteki pozisyonları da kitap boyunca belirtiliyor ancak Yahudilerin daha büyük, öncü rolünün nüfuslarının yoğun oldukları Selanik'te olduğu da anlaşılıyor. Benlisoy bu kısa kitapta okura Osmanlı sosyalist hareketi hakkında derin bilgi veriyor, ama asıl yaptığı bu bilgiler üzerinden Osmanlı işçi sınıfı ve toplumundaki değişim ve dinamizm üzerine bilgelik, yeni bir anlayış vermek.

Kaynak: avlaremoz.com